

VU Research Portal

De betekenis van Jan van Hooff. Toespraak bij gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van Jan van Hooff te Eindhoven, 19 december 1992

Frijhoff, W.T.M.

published in

Noordbrabants Historisch Jaarboek
1993

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Frijhoff, W. T. M. (1993). De betekenis van Jan van Hooff. Toespraak bij gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van Jan van Hooff te Eindhoven, 19 december 1992. *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, 10, 183-194.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

W.Th.M. Frijhoff

De betekenis van Jan van Hooff

Toespraak bij gelegenheid van de onthulling van het standbeeld van Jan van Hooff te Eindhoven, 19 december 1992

Mijnheer de commissaris der Koningin,
Mijnheer de burgemeester,
Mijnheer de voorzitter van de Stichting Standbeeld Jan van Hooff,
Dames en heren,

Niet iedereen krijgt een standbeeld. In Nederland gaan we er heel wat zuiniger mee om dan bijvoorbeeld de Fransen, de Italianen of de Russen. Persoonsverheerlijking vinden wij pas acceptabel wanneer het om een werkelijk uitzonderlijke figuur gaat die echt ieders adhesie kan krijgen. Omstreden persoonlijkheden vallen al gauw uit de boot. En welke politicus is niet omstreden? Wie nagaat op welke perioden van onze geschiedenis de thans in ons land bestaande standbeelden betrekking hebben, ontdekt al snel dat de Patriottentijd en de Bataafs-Franse periode, dus globaal de jaren 1780-1813, in onze collectieve herinnering niet in de gratie staan. Blijkbaar wordt het tijdvak van onze enige grote binnenlandse Revolutie – want de opstand tegen Spanje, twee eeuwen eerder, was toch hoofdzakelijk gericht tegen vreemde inmenging in wat we als onze eigen aangelegenheden beschouwden – nog steeds niet als een periode van algemeen belang voor ons historisch besef gezien. Toch zijn in die tijd de grondslagen gelegd van bijna alle instellingen, publieke waarden en rechtsbeginselen die onze samenleving nu nog steeds haar specifieke, vertrouwde vorm geven: de verklaring van de rechten van de mens, de vrijheid van godsdienst, ons aller gelijkheid voor de wet, de eerste grondwet, vrije verkiezingen, nieuwe wetboeken, de volksvertegenwoordiging, de ministeries, waterstaat, posten, moderne beginselen van belastingheffing, vrije vestiging van bedrijven, het openbaar onderwijs, het decimale stelsel, en noem verder maar op, tot op onze staatsvorm toe: enerzijds de eenheidsstaat, zoals die bij de staatsgreep van 22 januari 1798 tot stand is gekomen, anderzijds het kortstondige koninkrijk onder het bewind van Lodewijk Napoleon, dat de weg heeft gebaad voor eenzelfde staatsvorm onder de Oranjes. Hoewel niemand die verworvenheden op zichzelf betwist, lijken wij wel aan collectief geheugenverlies te lijden zo gauw het erom gaat te bepalen van wanneer ze dateren. Bij eeuwfeesten en

herdenkingen wordt vaak gehandeld alsof Nederland na 1813 geheel opnieuw is ingericht en opgebouwd en of de jaren 1780-1813 niet meer dan een betreurenswaardig intermezzo tussen republiek en koninkrijk zijn geweest, eerst vol wanorde, dan onder de knoet van een Frans dictaat. De enige grote figuur uit dat tijdperk waarvoor in die tijd zelf een monument was gepland, baron Joan Derk van der Capellen tot den Poll, de schrijver van het befaamde, programmatische strijdschrift 'Aan het volk van Nederland' uit 1781, is zijn standbeeld nauwelijks twee decennia geleden weer misgelopen omdat zijn betekenis te omstreden zou zijn.

Jan van Hooff is in ons land de eerste revolutionair uit dat tijdvak die zijn standbeeld krijgt – althans wanneer we het beeld van Daendels dat nog niet zolang geleden in Indonesië is opgericht niet meetellen. Maar een herdenkingsplaquette voor diezelfde Daendels is nauwelijks tien jaar geleden uit de kerk van zijn geboortestad Hattem als 'niet meer relevant' verwijderd. Toch zijn de eerste tekenen van een omslag te bespeuren, want tegelijkertijd wordt nu in het Belgische Menen een standbeeld opgericht voor de vonckistische, dat wil zeggen patriotse generaal Jean-André Vander Mersch, die in oktober

Prof. dr. Willem Frijhoff tijdens zijn toespraak op zaterdag 19 december 1992 in Muziekcentrum Frits Philips te Eindhoven. Rechts het geschilderd portret van Jan van Hooff door Cuijlenburg (foto Peter Cox, Eindhoven).

1789 de Oostenrijkse bezetters bij Turnhout versloeg en hen tot ontruiming van de Zuidelijke Nederlanden dwong.

Wie was Jan van Hooff? Staat u mij toe zijn levensloop – reeds kort in de uitnodiging voor deze manifestatie weergegeven – nog eens op mijn eigen manier samen te vatten. Alleen zó kan zijn betekenis voldoende duidelijk worden. Johannes Franciscus Rudolphus van Hooff werd op 26 augustus 1755 te Eindhoven geboren als zoon van de katholieke koopman in linnen en textiel Martinus van Hooff, gevestigd in de Rechtestraat (thans Jan van Lieshoutstraat), en van zijn Zuidnederlandse echtgenote Anna Bols van Arendonk, uit een adellijke familie. De welstand van zijn vader en de afkomst van zijn moeder werkten samen om Jan van Hooff een onbezorgde jeugd te bezorgen en hem een goede opleiding te geven. In het Noordfranse Nancy leerde hij niet alleen handelskennis en vloeiend Frans spreken, hij kwam er ook in contact met een openlijk beleden katholicisme en met de verlichte burgerij van een provinciehoofdstad, rijk aan cultuur. Beide idealen: godsdienstvrijheid en politieke Verlichting, zouden zijn leven vanaf dat moment ingrijpend blijven sturen, maar wel op een typisch Noordnederlandse manier. Van Hooff noemde zichzelf graag een ‘filosoof’, in de geest van de Verlichtingsfilosofen. Inderdaad waren zijn ideeën soms sterker dan zijn daden. Zeker waren ze coherenter.

Maar wie de strijder voor godsdienstvrijheid Van Hooff tot de Brabantse exponent van een triomfalistisch rooms-katholicisme zou willen uitroepen, vergist zich. Wars van alle fanatisme en van alle partijzucht, geloofde Jan van Hooff in godsdienstige verdraagzaamheid, democratie en politieke eenheid, en vooral in die drie tezamen genomen, in een hecht onderling verband. Godsdienstvrijheid wilde Van Hooff niet alleen voor de Brabantse katholieken maar ook voor de Friese doopsgezinden en de Amsterdamse joden, aangezien de godsdienstvrijheid in zijn ogen gegrondvest was op de gelijkheid van alle burgers binnen één staatsbestel. Wanneer hij advies moet uitbrengen over een nieuw gebedsformulier voor de in 1795 vernieuwde Staten-Generaal, wijst hij er bijvoorbeeld op dat ‘ieder afzonderlijk en als individu de Christelijke godsdienst toegedaan kan zijn’ maar dat de wetgever zelfs maar de schijn moet vermijden ‘een afzonderlijke geloofsbelijdenis als het ware te vorderen en andere geloofsbelijdenissen te willen veragten’, met name de joodse.¹ In tegenstelling tot sommige andere katholieken riep Van Hooff niet op tot revanche, ja tot wraak tegen de protestantse verdrukkers, maar tot verzoening en eenheid in dienst van een hoger doel: een broederlijke, en dus gelukkige samenleving. Godsdienst was voor hem vóór alles een gewetenszaak, niet een van uiterlijkheden. Maar hij nam zijn geweten uiterst serieus.

Wanneer de patriottenbeweging in 1786 eindelijk naar het Generaliteitsland Brabant overslaat, wordt Jan van Hooff er in zijn geboortestad dan ook

een van de natuurlijke leiders van.² Lid van de patriotse sociëteit Concordia, vervolgens gekozen tot een van de burgemeesters, actief strijder voor het democratisch bewind toen dat in de stad Utrecht werd bedreigd, verdedigt hij vervolgens Eindhoven zelf tegen de Pruisische bezetter, om tenslotte te worden gearresteerd. Maar hij weet te ontsnappen en moet in februari 1788 in ballingschap – net als zo'n 40.000 andere Nederlanders, pakweg één op de vijftig inwoners van de Republiek. Eenmaal over de grens treedt hij overigens weinig heldhaftig op. Zijn familie onderhoudt hem. Pas als hij in 1791 uit geldnood gedwongen wordt zijn geluk in Frankrijk te beproeven, kan hij zich dank zij zijn kennis van de Franse taal, zijn vertrouwdheid met de Franse verhoudingen en zijn helder verwoorde opinies over wat er met zijn vaderland zou moeten gebeuren, in hoog tempo tot een patriottenleider ontpoppen. De ideologie van de Franse revolutionairen sloot trouwens wonderwel bij de zijne aan. De gebeurtenissen buitelen dan al snel over elkaar heen. Eind 1792 is Jan van Hooff in Parijs de mede-oprichter van het Bataafs Revolutionair Comité, dat door de Franse regering na korte tijd als de toekomstige regering van het bevrijde Nederland werd beschouwd. Dat Comité wilde niet alleen de tirannie van de stadhouderlijke aristocratie vernietigen, maar tevens het particularisme van de oude Republiek door een gecentraliseerde eenheidsstaat vervangen, en de privileges van een beperkte groep opheffen ten gunste van grondrechten voor iedereen. Van Hooff had binnen het Comité de verantwoordelijkheid voor de revolutie in de Generaliteitslanden gekregen en organiseerde dan ook de nodige revolutionaire propaganda in zijn gewest en met name in zijn geboortestad.³ Begin 1793 nam hij deel aan de Franse inval in de Nederlanden en voerde hij de revolutie in Breda door. Maar hij werd al spoedig meegesleept in het debâcle van de nederlaag en het verraad van generaal Dumouriez, en belandde uiteindelijk te Parijs in de gevangenis.

Of men hem daar ooit voor de guillotine heeft bestemd, zoals het hardnekkige gerucht in Nederland ging, is verre van zeker. Wel is zeker dat hij door dat gerucht het aureool van de potentiële martelaar kreeg. Toen hij uiteindelijk werd bevrijd, bleef hij nog een jaar in Parijs om zijn rechten te bepleiten en zijn financiën te regelen. Eerst aan het eind van 1795, toen de Bataafse omwenteling al bijna een vol jaar beklonken was en de Brabantse zaak praktisch geregeld, keerde hij naar Eindhoven terug. In triomf ontvangen, werd hij er vrijwel onmiddellijk gekozen tot vertegenwoordiger van Brabant in de laatste zitting van de Staten-Generaal, waar op 1 maart 1796 tot de gelijkberechtiging van Brabant werd besloten. Van Hooff hield bij die gelegenheid een toespraak waarin hij zijn idealen niet onder stoelen of banken stak: tegen het godsdienstfanatisme (van welke godsdienst ook, inclusief de katholieke), tegen het particularisme van de oude gewesten, vóór de vrijheid en gelijkberechtiging van alle mensen, vóór de eenheid en ondeelbaarheid

van de nieuwe Republiek. Zeker voor dat eenheidsbeeld van de Republiek stonden niet ieders oren even wijd open.

Jan van Hooff had uit zijn Parijse lotgevallen een wijze les getrokken, waar hij zijn hele verdere leven aan zou blijven vasthouden. Wie radicale ideeën radicaal wil uitvoeren – en natuurlijk wil men dat, anders dienen die ideeën nergens toe –, moet zich ervoor wachten oud fanatisme door nieuwe dweepzucht, oude dictatuur door nieuwe tirannie te vervangen. Anders zouden de idealen, omwille van de goede zaak, in feite met de voeten worden getreden. Van Hooff had een intense afkeer van het ‘wangedrocht’ Robespierre, met zijn openlijke terreur in dienst van een met de lippen beleden broederschapsideaal. Het doel heiligde voor Van Hooff de middelen niet. Hij zag nu zijn taak: de staat radicaal hervormen en tot de startbaan, de uitvalsbasis van vrijheid, gelijkheid en broederschap maken. Vanaf zijn terugkeer naar Nederland ontplooit hij zich dan ook als staatsman. Maar hij doet dat op zijn eigen, eigengereide wijze, waardoor hij al spoedig een politiek unicum wordt in een tijdvak van steeds wisselende allianties. Trouw aan zijn beginselen weigerde hij steevast water in de wijn te doen. Liever een nederlaag bij de kiezers, dan tegen zijn geweten stemmen – zelfs wanneer het belang van Brabant in het geding was. Vandaar ook de paradox dat eenheidsapostel Van Hooff tot de eerste arrestanten behoorde toen de eenheidsstaat in januari 1798 door een staatsgreep inderdaad werd doorgevoerd. Ook Van Hooff wenste vurig dat doel te bereiken, maar in trouw aan zijn beginselen had hij het gewelddadig middel van de staatsgreep al bij voorbaat afgewezen. Dat tekende zijn fundamentele betrouwbaarheid, maar maakte hem politiek gevaarlijk voor de samenzweerders. Toen het evenwicht in politiek Den Haag zich herstelde, behoorde Van Hooff dan ook tot degenen die het vertrouwen van het nieuwe Vertegenwoordigend Lichaam genoten: hij werd gekozen tot een van de vijf Directeuren van het Uitvoerend Bewind, dus lid van de kernregering, die hij zelfs een ogenblik voorzat. Na zijn aftreden als Directeur bekleedde hij nog verschillende andere functies in dienst van de staat. Zo was hij in 1806 korte tijd de eerste minister van politie en justitie in ons land. Maar of de fut er nu uit was, zeker is dat hij van toen af aan zijn best deed minder op de voorgrond te treden en steeds minder genegen was zware taken op zich te nemen. Op 13 juni 1816 stierf hij uiteindelijk op doorreis te Utrecht, zestig jaar oud en ongehuwd.

Welke betekenis heeft zo'n complexe levensloop nu nog voor ons? Bij het antwoord op die vraag kunnen we drie niveaus onderscheiden:

- ten eerste de betekenis van Jan van Hooff voor de gebeurtenissen in zijn tijd;
- vervolgens zijn plaats in het geschiedbeeld, in onze herinnering aan de Bataafs-Franse tijd;
- tenslotte de boodschap die hij aan het nageslacht, met inbegrip van hen

Ontwerp voor het standbeeld van Jan van Hooff door beeldhouwer Auke Hettema (foto Peter Cox, Eindhoven).

die na ons zullen komen, te melden heeft en die de oprichting van een standbeeld voor hem rechtvaardigt.

Jan van Hooff is ontegenzeggelijk een van de sleutelfiguren van zijn periode geweest. Zeker, hij was een kind van zijn tijd. Misschien een held, maar beslist geen heilige. Het is niet nodig zijn leven mooier voor te stellen dan het was. Hij stond op de bres voor de katholieken, doch niet als een kerkrat, maar omdat hij wars van alle gewetensdwang was. Godsdienst was voor hem iets innerlijks, in de kerk zag men hem niet vaak. Hij was een revolutionair, maar een gezagsgetrouwe: toen de Staten-Generaal de Brabantse patriotten in 1787 uit Utrecht wegfloten, keerde hij gehoorzaam naar huis terug. Hij vocht voor zijn idealen, maar verloor zijn eigen belangen niet uit het oog: toen hij in Parijs uit de gevangenis was ontslagen, bleef hij er een jaar aan herstel van het aangedane onrecht en van zijn persoonlijke financiën werken, terwijl thuis het land op zijn kop stond. En toen Nederland na de conservatieve staatsgreep van 1801 een beginselvast en onbaatzuchtig man als hij broodnodig had, liep hij er de staatkundige kantjes van af. Hij was moe, had geen puf meer, zag het niet meer zitten.

Het raadsel en tegelijk de charme van Jan van Hooff liggen in de merkwaardige combinatie van 'Wahrheit und Dichtung' rond zijn leven. Wat een misverstanden, legenden, ja mythen zijn er om zijn persoon niet samengeklonterd! Het zou gemakkelijk zijn een ontnuchterde versie van zijn levensloop te schrijven die er heel anders uitziet dan de standaard-geschiedenis van deze patriotse heilige, met een leven dat soms de contouren heeft van een avonturenroman. Toch zou zo'n ontmythologisering hem geen recht doen. Ook zijn legende hoort bij zijn leven. Op de eerste plaats omdat zijn persoonlijkheid daar kennelijk aanleiding toe gaf, meer dan bij welke andere patriot en democraat ook. Het fraaie, romantische portret dat in zijn gevangenschap op Huis ten Bosch van hem is gemaakt door Van Cuylenburg (afgebeeld op het programma van deze bijeenkomst) en naar deze door Hodges, spreekt eigenlijk al boekdelen: hoe anders, met hoeveel meer persoonlijkheid is hij afgebeeld dan de prozaische ambtenaren, winkeliers, bankiers en renteniers om hem heen! Het klassieke gewaad, zelfzaam op portretten van Nederlandse revolutionairen, is al een program op zichzelf. Ook de portrettist heeft iets van zijn aura gevoeld en willen overbrengen.

Maar de legende behoort óók bij Jan van Hooff omdat hij zelf op die legendevorming heeft ingespeeld en voortgebouwd. Zo kon hij zich in enkele cruciale jaren van onze geschiedenis, waarin alles in twijfel werd getrokken, een man van beginselen tonen, een rots in de branding van een woelige staat waarin alle waarden tenonder dreigden te gaan. Jan van Hooff trok wellicht onbewust legendevorming en heldenverering aan, omdat hij op zijn tijd een man van weidse gebaren, genereuze ideeën en grootse taal kon zijn, een eigenschap die bij zoveel andere Nederlandse politici zo node werd gemist,

en – lijkt me – nog steeds wordt gemist. Hij koesterde niet alleen ideeën, hij kon ze ook verwoorden, en schuwde daarbij zonodig de noodzakelijke retoriek niet. Toen hij in 1793 Breda verdedigde, besloot hij tegen de order van zijn generaal in 'bedolven onder de ruïnes van Breda te sterven'. Zulke taal zijn we van Nederlanders niet gewend. En de soep wordt in Nederland toch ook nooit zo heet gegeten als ze wordt opgeschept. Maar Van Hooff meende wat hij zei.

Jan van Hooff is een held geworden omdat hij er de man naar was, én omdat men een held nodig had. Al was zucht naar eigenbelang ook zijn persoon soms niet vreemd en heeft hem dat ogenschijnlijk te meer parten gespeeld daar hij niet goed met geld kon omgaan, hij heeft zich op het juiste ogenblik vol bezieling geprofileerd als het prototype van de beginselvaste en belangeloze revolutionair in de warrige Revolutietijd. En zo is hij in de geschiedenis blijven voortleven: niet als een wat gedesillusioneerde, besluite-loze, levensmoede vijftiger, maar als een jonge held, een dertiger vol levenslust, op het toppunt van zijn energie. Op een cruciaal moment, een 'Sternstunde' van onze geschiedenis, heeft hij feilloos gevoeld wat de echte waarden waren op grond waarvan een nieuwe toekomst voor zijn omgeving, zijn stad, zijn gewest en zijn vaderland kon worden opgebouwd. En hij heeft gewetensvol naar zijn beginselen gehandeld. Niet alles daarin is puur individuele verdienste. Een katholiek, en zeker een Brabantse katholiek, hoefde aan het eind van de achttiende eeuw niet tegen de stroom in te roeien om vóór vrijheid van godsdienst, gelijkstelling van alle burgers voor de wet, emancipatie van de katholieke burgerij en verheffing van de Generaliteitslanden te zijn. Maar het was moeilijk om bij alle politieke verandering de huik niet voortdurend naar de wind zetten, en Jan van Hooff keek onophoudelijk over Brabant heen. Hij was een groot man omdat hij in een tijd van verwarring, waarin allianties even snel werden ontbonden als gesloten en de vriend van vandaag de vijand van morgen kon zijn, bij zijn overtuiging bleef en daar ook naar handelde. Geen politicus in de gangbare, plooibare zin van het woord, maar een staatsman van allure. De elkaar snel opvolgende regimes, van Bataafse Republiek tot koninkrijk Holland, hebben hem ook als zodanig herkend en een voortdurend beroep op zijn diensten gedaan.

Maar behalve zijn legendarische plaats in zijn eigen tijd, en het beeld dat wij thans van zijn historische rol bij het ontstaan van de nieuwe Nederlandse eenheidsstaat met zijn nieuwe maatschappelijke en politieke normen hebben, is er nog een derde niveau waarop Jan van Hooff voor ons betekenis heeft. Dat is de eigenlijke reden waarom wij vandaag hier samenzijn – want voor het overige zou een geschiedenisboek, een biografie of een historische filmproduktie kunnen volstaan. Standbeelden zijn niet alleen vormen van eerbetoon, het zijn emblemen. Emblemen van een stad, een gewest of een land, soms zelfs van de mensheid – en als emblemen brengen ze ons een bood-

schap over die boven de betekenis van het individuele leven van de gehuldigde uitstijgt. Die boodschap zegt dat een mensenleven niet met de dood eindigt, doch eeuwigheidswaarde kan bezitten wanneer het maar in staat is ons in woord en/of daad iets te vertellen van wat hem of haar werkelijk heeft bewogen. Niet de concrete persoon doet er dan nog toe, zelfs niet of die persoon er ook feitelijk in is geslágd de verwoorde levensidealen te realiseren, maar of hij of zij serieus heeft geprobéerd in trouw aan de beginselen te handelen waarnaar hij of zij het persoonlijk en maatschappelijk leven wilde inrichten. Als het tijdperk zich daarvoor leent, kunnen zulke exemplarische vormen van trouw een blijvende betekenis aan een historische persoonlijkheid geven. Geschiedenis is belangrijk omdat zij ons herinnert aan de manier waarop onze voorouders vorm hebben willen geven, en soms daadwerkelijk hebben weten te geven, aan de wereld en aan de samenleving. Daardoor kan de geschiedenis ons inspireren. Goede geschiedschrijving prent ons in hoe zorgvuldig – maar ook hoe roekeloos soms – de mensen in het verleden met de erfenis van hun eigen voorgangers zijn omgegaan, omdat ze ons iets wilden nalaten dat de moeite van het bewaren waard zou zijn en opdat de wereld en de samenleving er in hun ogen anders, beter of mooier van zouden worden.

Jan van Hooffs standbeeld is gepland als een stedelijk monument, een stedelijk embleem. Het vormt in zekere zin een pendant van het beeld van dr A.F. Philips dat al ruim dertig jaar Eindhoven siert. Beide figuren hebben ons iets te zeggen: zoals Philips ervan getuigt dat private ondernemingslust een stad groot kan maken, getuigt Jan van Hooff ervan hoezeer begeestering voor het publieke belang het openbaar welzijn bevordert. Het zou echter jammer zijn, en ook niet aan zijn eigen gedachtengoed beantwoorden, als Jan van Hooff slechts als Eindhovenaar werd geëerd. Net als ieder ander mens staat Jan van Hooffs levensgeschiedenis in de historie van een stad en een gewest geworteld. Juist de stedelijke en gewestelijke opbouw van de staatsstructuur van onze oude Republiek was er verantwoordelijk voor dat Jan van Hooff zijn activiteit aanvankelijk vanuit stedelijke en gewestelijke kaders heeft ontplooid: Eindhoven, Brabant. Maar in 1798, na de vestiging van de eenheidsstaat, verhuisde hij definitief naar Den Haag en trok hij zich zoveel mogelijk uit de gewestelijke arena terug. Dáár lag zijn ideaal: in het werk voor het landsbelang. Het gewest was voor hem zijn eerste vaderland, Nederland zou al spoedig zijn tweede worden. Het eerste vaderland was dat van zijn hart, het tweede dat van zijn beginselen. Voor ons, als Nederlandse staatsburgers, ligt óók zo'n tweede vaderland in het verschiet: Europa, dat onze geschiedenis deelt, onze waarden hooghoudt en voor de toekomst nieuwe waarden ontwikkelt waarin wij ons kunnen herkennen. Jan van Hooff dacht nog niet Europees – daar was de tijd niet naar. Maar ook hij zou zich in een supranationale gemeenschap hebben herkend, want de

De prominenten bij de onthulling van het standbeeld van Jan van Hooff op de Markt in Eindhoven. Van rechts naar links: de burgemeester van Eindhoven dr R.W. Welschen, minister mevrouw H. Maij-Weggen, commissaris van de koningin mr F.J.M. Houben, initiatiefnemer en voorzitter dr F.B.A.M. Verhagen en vice-voorzitter van het oprichtingscomité drs M.J.C. de Haan (foto Peter Cox, Eindhoven).

waarden die hij hooghield stijgen ver boven de politieke kaders van zijn tijd uit.

Waarvóór stond Jan van Hooff dan precies? Wat heeft zijn standbeeld te zeggen aan wie er zonder banden met de geschiedenis van Eindhoven, van Brabant of zelfs van Nederland naar wil kijken? Hij heeft zijn boodschap zelf in een mooie tekst verwoord:

- vrijheid in het staatsbestel, zonder knechting;
- natuurlijke gelijkheid van iedereen voor wet en recht, ongeacht herkomst, religie of positie;
- universele broederschap, als basis van een samenleving waarin ieder zich welbevindt.

Vrijheid, rechtsstaat, zorgzame samenleving: naar onze tijd toe vertaald, hebben de drie beginselen van de Franse revolutie, waardoor Jan van Hooff zich zo krachtig liet bezielen, nog niets van hun geldigheid verloren. Geven we hem daartoe zelf het laatste woord:

‘Het is tijd, ja meer dan tijd, dat dien, welke de oude kronkelwegen willen inslaan, de pas worde afgesneden; ik voor mij als Filosooph en menschenvriend, welke alle religieuze gevoelens in een ander eerbiedig, ik heb onveranderlijk gezworen alle geestdrijvers en verdrukkers hetzij geestelijke, hetzij politieke goochelaren tegen te gaan, en mijn plicht als Representant vordert alles te braveren zoo dikwerf het op maintineren [= hooghouden] van het natuurlijk regt, of op de politieke gelijkheid zal aankomen; want – zonder deze gelijkheid stiptelijk te handhaven, zal nooit of nimmer de maatschappelijke band van broederschap kunnen worden toegehaald; wij zullen nimmer die affectueuze gevoelens welke alle de harten der lidmaten onzer Maatschappij, allen als kinderen van één eenige familie moeten verdedigen, kunnen smaken. – Dat dan alle geloofsgevoelens, ieder afzonderlijk den algemeenen Schepper ongestoord loven en eeren; maar dat zij alle, na hunne eeredienst op hun manier, aan het Opperwezen bewezen te hebben, zich, zonder onderscheid, met een dankbaar en broederlijk hart, rondom de vrijheid van het Gouvernement [= de regering van het land] scharen, om als vrienden van regtvaardigheid en orde, zich als kinderen, die maar ééne familie uitmaken, te vereenigen in alles wat de civile en politieke zaken betreft en zij zullen alle ter prosperiteit van het Vaderland en tot behoud der vrijheid medewerken.’⁴

Tot zover Jan van Hooff. Wie de schoen past, trekke hem aan – aldus een goed Nederlands spreekwoord. Ook in onze tijd, nu andere geloofsgevoelens dan de christelijke, en andere bevolkingsgroepen dan die welke vanouds ons land bewonen, aan de deur van onze staat kloppen en een dringend beroep doen op het Europese broederschapsgevoel, heeft die bood-

schap, die vurige wens van een genereus hart, van een man die zijn mening niet onder stoelen of banken stak maar metterdaad probeerde iets aan de wereld te verbeteren, nog niets van haar pertinentie en haar actualiteit verloren. Moge ze nog lange jaren een inspiratiebron blijven. Ligt de uiteindelijke betekenis van Jan van Hooff niet vooral in dat wat wij concreet van zijn boodschap vermogen te maken?

Ik dank u voor uw aandacht.

Noten

- 1 Geciteerd naar H.A.M. de Wit en G.W.J. Rooijackers, 'Lokale patriottenbewegingen in Noord-Brabant. Een dwarsdoorsnede ter inleiding', in: Gerard Rooijackers, Annemiek van der Veen & Harry de Wit (ed.), *Voor 'Brabands Vryheyd'. Patriotten in Staats-Brabant* ('s-Hertogenbosch, z.j. [1987]) 15.
- 2 Voor het volgende heb ik kunnen profiteren van het manuscript van een recente lezing van drs Joost Rosendaal over Van Hooff in ballingschap. Ik zeg hem bij dezen hartelijk dank voor zijn bereidwilligheid haar aan mij ter inzage te geven.
- 3 Zie ARA, Staten-Generaal, inv. nr 5440, en naar aanleiding daarvan het bericht van Jan Hagen in het *Nieuwsbulletin* van de gemeente Eindhoven, jg. 16, n° 5 (december 1992) 13.
- 4 Geciteerd naar F.B.A.M. Verhagen, *Mr. Jan van Hooff, spoortrekker voor de vrijheid vanuit Eindhoven en Brabant naar Den Haag* ('s-Hertogenbosch/Eindhoven, 1990) 63.